

Received: 19 Sep 2021, Revised: 14 Dec 2021

Accepted: 19 Dec 2021

นิพนธ์ต้นฉบับ

การศึกษาจารีตบุญเดือนหกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวในราชอาณาจักรไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สาธิต สว่างแสง¹, ทองอินทร์ ไหวดี², สิงหา จันทริย์วงศ์³

บทคัดย่อ

การศึกษาจารีตบุญเดือนหกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรไทยและในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจารีตประเพณีของบุญเดือนหกเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมและหมู่บ้านสาธารณสุขแบบอย่าง ในราชอาณาจักรไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ตามแนวทางคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เจาะลึก คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงจากผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ในจังหวัดยโสธร ราชอาณาจักรไทย จำนวน 25 คน และแขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว 25 คน ระยะเวลาดำเนินการ ปี พ.ศ. 2561-2564 ผลการศึกษา พบว่า บั้งไฟ เป็นประติมากรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยปรับเปลี่ยนอุตุนิยามในเดือนหก ทั้งพิธีนิยามและจิตนิยามมีปฏิสัมพันธ์กับคติชนวิทยาในงานวิจัยนี้เรียกรวมว่า จารีตเดือนหกหรือฮีตเดือนหก ประกอบด้วย กฎธรรมชาติที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องหรือทับปัจจัยตา กฎธรรมชาติที่สมดุลกันและกฎธรรมชาติที่เป็นคู่ปรับกัน ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างอุตุนิยามกับจิตนิยาม (วิญญาณ) แสดงเชิงประจักษ์การเกี่ยวเนื่องของเหตุปัจจัยระหว่างดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ ฟ้า เมฆ หมอก ฝน พืชและจิตวิญญาณ เป็นจุดเวลาของการเริ่มต้นใช้ชีวิตสอดคล้องกฎธรรมชาติ (นิยาม5) ส่วนการฟื้นฟูระบบนิเวศทางวัฒนธรรม การผลิตอาหารและยาเพื่อการสาธารณสุขควรถือหลักธรรมะในอังกุตรนิกายว่า กรรมเป็นเหมือนนาข้าว วิญญาณเป็นเหมือนเมล็ดข้าวเปลือก ตัณหาเป็นเหมือนยางในเมล็ดข้าว กล่าวคือ 1) ชุมชนที่ประกอบกรรมดีด้วยศีลบริสุทธิในฮีตเดือนหก ฝนฟ้าอากาศอำนวย ฝนนา เมล็ดข้าวคือจิตวิญญาณที่เจริญงอกงาม 2) ฟ้าและฝนมีนัยสำคัญต่อชุมชนเกษตรกรรม ควรสร้างกระแสคำนึงให้วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมฮิตคอง ควรใช้ตัวชี้วัดหมู่บ้านศีล 5 เพิ่มประสิทธิภาพการปกครอง และการสาธารณสุขควรฟื้นฟูอาหารพื้นบ้านบางอย่างให้ชุมชนบริโภคเพื่อสุขภาพที่ดี

คำสำคัญ : จารีตบุญเดือนหก การสาธารณสุข บุญบั้งไฟ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนามิติภาค (สาธารณสุขชุมชน) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

^{2,3} คณมนุุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

* Corresponding author: Speciality35@gmail.com

*Original Article***A Study of the Sixth Month Mores of the Tai Lao Ethnic Group in the Kingdom of Thailand and the Lao People's Democratic Republic.**Sathit Sawangsaeng¹, Thongin Waidee², Singha Juntriwong³**Abstract**

This research entitled study of the sixth month mores of Thi-Lao ethnic groups in the Kingdom of Thailand and Lao People's Democratic Republic (Lao PDR) aimed to study the sixth month mores for rehabilitating cultural ecologies and public health village models in the Kingdom of Thailand and Lao PDR. This research used the ethnographic research methodology according to Clifford Geertz. The data were collected using: 1) participatory observation. 2) In-depth interviews in both Thai people in Northeastern Thailand and Lao people in Lao PDR. The target groups were selected by purposive sampling from village leaders, local wisdom experts general people in Yasothon province in the Kingdom of Thailand with the total of 25 people, and in Savannakhet province in Lao PDR with the total number of 25 people, during 2018 – 2021.

The results found that Bangfai (Thai firework) is an invention created for the causal factors of physical laws change in the sixth month in both biological laws and the psychic laws relating to folklore. In this research, they were overall called the sixth month mores or the sixth month Heet, including natural law relating to Idappaccayata ethics (specific conditionality ethics), balanced natural law and natural law of opponent. The sixth month mores is connected to physical laws and psychic laws (spirit), empirically showed the causal factors among soil, water, fire, wind, air, sky, cloud, fog, rain, plant and spirit, the time point of embarking life related to natural laws (the five aspects of natural law). The rehabilitation of cultural ecologies, food and medicine productions for public health should rely on Buddhist moral principles in Anguttara Nikaya defining that karma is like rice field, spirit is like paddy, desire is like rice lactescent. These meant that 1) communities having goodness with sincere precepts in the sixth month mores infer to good atmosphere and rice fields, which rice is like growth rice, and 2) sky and rain are important to agricultural communities. Also, there should be the value trend for posing the temples being the activities centers of Heet Kong using the indicator of the 5 precept village in order to raise governing efficiency. For public health, the should be the rehabilitation of healthy local foods for communities having good health.

Keyword : The Sixth Month Mores, Public Health, Bun Bang Fai, Tai Lao Ethnic Group.

บทนำ

จารีตเดือนหก หรือประเพณีบุญบั้งไฟ มีความเป็นมาอันยาวนาน ซึ่งเชื่อว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทในบริเวณอุษาคเนย์ เป็นสังคมเกษตรกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของโลก มีวิวัฒนาการของความเชื่อพิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และสืบทอดวิถีชีวิตด้านการเกษตรที่สำคัญที่สุดจากบรรพกาลสู่ปัจจุบัน¹ บั้งไฟเป็นภูมิปัญญาเทคโนโลยีก่อนประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ซึ่งคิดค้นขึ้นมาไม่ต่ำกว่า 5,000 ปีแล้ว โดยมีความเชื่อว่าเป็นการบูชาแถนหรือพระอินทร์ในพิธีกรรมขอฝน จนถึงพุทธกาลที่พระพุทธรูปศาสนาเผยแผ่เข้ามาและมีความเจริญรุ่งเรืองในภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง² จึงเกิดเป็น ฮีตสิบสอง หรือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน งานบุญ ชาวอีสานให้ความสำคัญกับประเพณีฮีตสิบสองเป็นอย่างมาก และยึดถือปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอ ฮีตเดือนหกหรือบุญบั้งไฟ มีความเชื่อตามตำนานพระยาคันคาก และตำนานผาแดงนางไอ่³

ตามความเชื่อดั้งเดิมนั้น เชื่อว่า มีโลกมนุษย์ โลกเทวดาและโลกบาดาล มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของเทวดา ซึ่งเรียกว่า แถน หรือ พญาแถน ถือว่า ฝน ฟ้า ลม แดด เป็นอิทธิพลของแถน หากทำให้แถนโปรดปรานมนุษย์ก็จะมีความสุข ดังนั้น จึงมีพิธีบูชาแถนด้วยการจุดบั้งไฟ เป็นวิธีที่จะส่งสัญญาณไปยังพญาแถน “ฮีตหนึ่งนั้นพอถึงเดือนหกให้ฮอดสงฆ์ ฮีตบั้งไฟ ถวายแถนเมืองฟ้าอย่าได้ละเบี่ยงบาย ต่ำปลายเมื่อหน้า จงพากันทำแหวนคองฮีตเก่า เอาบุญไฟเรื่อย ๆ บ่ถอยหน้าอย่าเสีย” เมื่อถึงเดือนหก เป็นช่วงที่ต้องเริ่มต้นการทำนา ชาวบ้านจะมีประเพณีบั้งไฟเป็นการขอให้พญาแถนบันดาลให้ฝน แรก ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญ มีการประกวดประชันทั้งขบวนแห่และการเ้าบั้งไฟ ซึ่งเป็นบั้งไฟที่ตกแต่งอย่างงดงาม จากนั้นวันต่อมาจะเป็นการจุดบั้งไฟประชันกัน บั้งไฟของหมู่บ้านใดจุดไม่ขึ้น ชาวบ้านหมู่บ้านนั้นจะถูกโยนลงโคลนเป็นการทำโทษ และจะมีการแข่งฟ้อนกันอย่างสนุกสนาน³

ปัจจุบันมีการจัดงานจารีตบุญเดือนหกหรือประเพณีบุญบั้งไฟ ในหลายจังหวัดของราชอาณาจักรไทย ตามการตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทลาว ถือเป็นเทศกาลท่องเที่ยวของชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่ทำให้เกิดการหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ สร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นที่จัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะจังหวัดยโสธร ที่ได้รับการสนับสนุนให้ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัด ก่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจเฉพาะในเดือนหกเป็นอย่างมาก ในธุรกิจการบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรม บริษัทนำเที่ยว การขายของที่ระลึก การจำหน่ายอาหาร และยังเกิดธุรกิจ การจำหน่ายบั้งไฟ การให้เช่ารถเ้าบั้งไฟ การรับจ้างจัดรำเซิ้งโน้บวบนแห่ นอกจากนี้ยังมี การรับเหมาจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟของบริษัทขนาดใหญ่ ประเพณีบุญบั้งไฟจึงกลายเป็นเพียงเทศกาลที่ดำเนินไปด้วยการทำธุรกิจ ประเภทธุรกิจอบายมุข มีธุรกิจการแข่งขันและการพนันเป็นธุรกิจนำขบวน เบี่ยงเบนเป้าหมายสู่ธุรกิจ 3S (Sex, Scandal, Sport) ที่มีคู่อริหลายคู่ผลัดกันแพ้ชนะและล้มละลาย เสื่อมเสียสุขภาพทั้งทางจิตและกาย เป็นอุปสรรคต่อการอนามัยและสาธารณสุข ไม่ได้อยู่ในจารีตประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมเพื่อการขอฝน อุทิศสมบรูณ์ของผลผลิตทางเกษตรกรรมและอาหาร-ยา เพื่อเรียนรู้ข้อธรรมด้วยกฎธรรมชาติ (นิยามยตา) องค์กรความรู้นิเวศวิทยาเชิงพุทธ และการประกอบสัมมาอาชีพ จึงเท่ากับลบล้างภูมิปัญญาประเพณีบั้งไฟ ขณะเดียวกันเทศกาลประเพณีบุญบั้งไฟกลายเป็นเทศกาลแห่งอบายมุข มีการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เล่นการพนัน การแสดงเพื่อยั่วยุกามารมณ์ และสนุกสนานมากเกินไป เป็นการทำลายสุขภาพโดยไม่รู้ตัว

ในอาณาบริเวณการจุดบั้งไฟนั้น หากมีการป้องกันเขม่าควันและให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการและผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งสามารถอธิบายว่า หลังจากเขม่าควันปกคลุมชั้นบรรยากาศอยู่ ไม่เกิน 3 ชั่วโมง ฟ้าและฝนก็จะตกลงมาชะล้างฝุ่นละอองให้อากาศบริเวณนั้นสะอาด

และนำมาซึ่งช่วงเวลาที่เกิดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพควรเริ่มต้นอีกครั้ง

จาริตบุญเดือนหก ตามฮีตสิบสองนี้มักจะโยงอยู่กับประเพณีในพุทธศาสนาด้วย ได้แก่ การบวชพระ และการฮตสงฆ์ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพและเฉลิมฉลองฐานันดรของสงฆ์ เขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) นั่นก็คือ บุญบั้งไฟเป็นประเพณีในศาสนาพุทธ คือ มีการจัดงานในวันวิสาขบูชา และมีคำอธิบายว่าบั้งไฟเกิดมาจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ⁴

จาริตบุญบั้งไฟเป็นฮีตที่ควรอนุรักษ์ไว้ เพราะเป็นวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ส่งเสริมความสามัคคี สร้างเสริมพลังจิต บำรุงขวัญ ปลุกฝังนิสัยการแบ่งปันที่สืบทอดกันมา แต่ปัจจุบัน ความเชื่อในการทำบุญบั้งไฟลดลง เพราะขัดแย้งกับความคิดสมัยใหม่ เป็นว่าความเชื่อความเป็นมาของบั้งไฟเป็นเรื่องงมงาย อีกทั้งนำการพนัน การยึดถือผลประโยชน์ของการประกวดมากเกินไป จะนำไปสู่การเสียทรัพย์สิน ความเมามายในเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงานเกิดความบาดหมางในสังคม เป็นเหตุให้จาริตบุญเดือนหกเสื่อมสูญได้

จากที่ผู้วิจัยไปสำรวจพื้นที่ในการศึกษาเบื้องต้นคือ หมู่บ้านรักษาศีล 5 ในราชอาณาจักรไทย และหมู่บ้านสาธารณสุขแบบอย่าง ใน สปป.ลาว เห็นว่าหมู่บ้านเหล่านี้ มีความเชื่อ เป้าหมายการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ชัดเจน สามารถประกอบพิธี โดยไม่มีธุรกิจสีเทา คือ ไม่มีการพนัน ยาเสพติด การบริการทางเพศแอบแฝง มีความพอเพียงในการประกอบธุรกิจในพื้นที่ ทำให้มีรายได้สม่ำเสมอตลอดปีไม่ใช่ว่าเฉพาะมีรายได้จากประเพณีบุญบั้งไฟเท่านั้น หากยังมีการรักษาระบบนิเวศไว้เป็นอย่างดี ประกอบอาชีพการเกษตรพอเพียง มีการรักษาฮิตคงอย่างเคร่งครัด จึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ตลอดปี ประชาชนมีความรู้ในทาน ศีล ภาวนา

ระบบนิเวศในพุทธศาสนา⁵ แบ่งเป็น 1) ระบบนิเวศทางธรรมชาติ ประกอบด้วย ระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ อุตุนิยาม และระบบนิเวศทาง

ธรรมชาติที่มีชีวิต ได้แก่ พืชนิยามและจิตนิยาม 2) ระบบนิเวศทางวัฒนธรรม คือ ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

บั้งไฟเป็นประติมากรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ให้เป็นเหตุปัจจัยปรับเปลี่ยนนิยาม⁵ หรือกฎธรรมชาติ อันครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง กล่าวคือ อุตุนิยาม (physical laws) หรือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น อุณหภูมิ ดิน ฟ้า อากาศ สิ่งแวดล้อมในเดือนหก และเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติ คือ พืชนิยาม (biological laws) หรือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพันธุกรรม กระบวนการถ่ายทอดข้อมูลของสิ่งมีชีวิตทั้งพืช สัตว์ เชื้อโรค ผ่านการสืบพันธุ์ และจิตนิยาม (psychic law) หรือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เจตสิก ปฏิสัมพันธ์กับคติชนวิทยา ในการศึกษาเรื่องราวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทลาวที่มีเอกลักษณ์ร่วมกัน ในงานวิจัยนี้เรียกรวมว่า จาริตเดือนหก หรือฮีตเดือนหก⁶ ได้แก่ 1) กฎธรรมชาติที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องหรือทับปัจจัยตาของดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศและวิญญาณ 2) กฎธรรมชาติที่สมดุลกัน 3) กฎธรรมชาติที่เป็นคู่ปรับกัน ในอังกุตตรนิกาย⁷ แสดงว่า กรรมเป็นเหมือนนาข้าว วิญญาณเป็นเหมือนเมล็ดข้าวเปลือก ตัณหาเป็นเหมือนยางในเมล็ดข้าว

จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า สปป.ลาว ยังคงอนุรักษ์จาริตเดือนหกไว้ได้อย่างดี สร้างคุณค่าสุขภาพทางจิตและสุขภาพทางกายแก่คนลาวอย่างถ้วนหน้า อีกทั้งยังประโยชน์ต่อการผลิตพืชและสัตว์เพื่ออาหารอย่างอุดมสมบูรณ์และส่งออกมายังราชอาณาจักรไทย จึงสมควรศึกษาจาริตบุญเดือนหกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรไทย และ สปป.ลาว โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาจาริตประเพณีของบุญเดือนหกเพื่อฟื้นฟูนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและหมู่บ้านสาธารณสุขแบบอย่าง ในราชอาณาจักรไทย และ สปป.ลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษา “จารีตบุญเดือนหก” ใช้การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic research) ตามแนวทางคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ^๑ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

- 1) สังเกตแบบมีส่วนร่วม
- 2) สัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interview) ทั้งคนไทยอีสานและคนลาวใน สปป.ลาว โดยสัมภาษณ์ สังเกตกลุ่มเป้าหมายซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจาก ผู้นำชุมชน นักปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นพื้นที่วิจัย ในจังหวัดยโสธร ราชอาณาจักรไทย จำนวน 25 คน และแขวงสะหวันนะเขต สปป. ลาว 25 คน ระยะเวลาดำเนินการ ปี 2561-2564

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับจารีตเดือนหกหรือบุญบั้งไฟ พบว่า บั้งไฟ เป็นประติมากรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นให้เป็นเหตุปัจจัยปรับเปลี่ยนอุตุนิยามในเดือนหก และเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติและจิตนิยาม ปฏิสัมพันธ์กับคติชนวิทยา ในงานวิจัยนี้เรียกรวมว่า จารีตเดือนหกหรือฮีตเดือนหก ได้แก่

1. กฎธรรมชาติที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องหรืออิทัปปัจจยตาของ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศและวิญญาณ
2. กฎธรรมชาติที่สมดุลกัน
3. กฎธรรมชาติที่เป็นคู่ปรับกัน

การฟื้นฟูระบบนิเวศในพุทธศาสนา ของหมู่บ้านศีล 5 ในราชอาณาจักรไทย ระบบนิเวศในพุทธศาสนา แบ่งเป็น

1. ระบบนิเวศทางธรรมชาติ ได้แก่
  - 1.1 ระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ อุตุนิยาม
  - 1.2 ระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีชีวิต ได้แก่ พืชนิยามและจิตนิยาม

2. ระบบนิเวศทางวัฒนธรรม ได้แก่ ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

การผลิตอาหารและยาเพื่อการสาธารณสุข ในราชอาณาจักรไทยควรยึดถือหลักธรรมะ ในอังกุตตรนิกาย กรรมเป็นเหมือนนาข้าว วิญญาณเป็นเหมือนเมล็ดข้าวเปลือก ตัณหาเป็นเหมือนยางในเมล็ดข้าว กล่าวคือ

- 1) ชุมชนที่ประกอบกรรมดีด้วยศีลบริสุทธิ์ในฮีตเดือนหก ฝนฟ้าอากาศอำนวย ผืนนา เมล็ดข้าว คือ จิตวิญญาณที่เจริญงอกงาม

ฮีตเดือนหก เริ่มต้นปักดำนาข้าว เดือนเจ็ดเป็นต้นมา ชาวนาถือศีล 8 ในพรรษา ปฏิบัติธรรม 3 เดือนเพื่อชำระจิตวิญญาณให้สะอาด เมื่อจิตวิญญาณของชุมชนสงบ สะอาด สว่าง มีผลให้การหมุนเวียนต่อเนื่องของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม อุดมสมบูรณ์ในเดือนหก ฝนแรกของบุญบั้งไฟสร้างชีวิตใหม่แก่พืชและสัตว์นานาชนิดจากเดือนหกถึงเดือนสิบสอง ผืนนาอุดมด้วยพืชผักและโปรตีน (สัตว์น้ำ) ในนา อาหารสดตามฤดูกาล สามารถใช้แทนยาทั้งป้องกันโรคและบำรุงสุขภาพ วัฒนธรรมสุขภาพโดยปฏิบัติตนตามฮีตคอง (จารีต-ครรลอง) ที่ถอดแบบแผนตามครรลองศีล 5 ทำให้แข็งแรง เจ็บป่วยน้อย ความอุดมสมบูรณ์ของอาหารจากเรือกสวนไร่ นา อันเนื่องจากการรักษาฮีตเดือนหก จึงมีคุณค่าแก่สุขภาพชุมชน

ฮีตเดือนหก มีนัยสำคัญแก่ชุมชนเพราะมีการชุมนุมของคนจำนวนมาก จึงควรเคร่งครัดในจารีตและการสาธารณสุข ควรยกสถานะปราชญ์ท้องถิ่นในวิชาการแพทย์พื้นบ้านทุกประเภท เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นได้ทั้งพระ-หมอ-ครู การสาธารณสุขที่ดีควรสร้างกระแสนิยม “ศีล5” ควบคู่กับ “ธรรมะ” คือ ธรรมชาติ เพราะมีผลต่อการส่งเสริมสุขภาพชุมชน ทำให้ชุมชนมีสุขภาพกายและจิตแข็งแรง มีความสามัคคีและสันติสุขถ้วนหน้า

การสาธารณสุขเพื่อป้องกันโรคติดต่อ นั้น ส่วนราชการควรสื่อสารร่วมกับวัดในบุญประเพณีสิบสองเดือนหรือ ฮีตสิบสอง ครอบครัวยุคควรส่งเสริมสุขภาพ ตามจารีตกินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นยา กินกล้วยน้ำว่าบำรุงร่างกาย

2) ฟ้ำ และฝนมีนัยสำคัญต่อชุมชนเกษตรกรรม จึงมีประเพณีขอฝนในฮีดเดือนหก ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างฮุดนียมกับจิตนียม (วิญญาณ) การอบรมบ่มเพาะจิตวิญญาณด้วยศีล 5 จึงเป็นการปรับเปลี่ยน DNA ของพีชนียมในบุคคล หรือการป้องกันรักษา แก่ไขโรคกรรม จิตวิญญาณที่อบรมและปฏิบัติตามศีล 5 จึงเป็นจิตวิญญาณเหนือสัตว์เดรัจฉาน ที่ละอายต่อบาปละเว่นชั่วได้อัตโนมติ

ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศและวิญญาณ คือ ฮาดู 6 ที่เกี่ยวเนื่องและหมุนเวียนเป็นระบบนิเวศภายในกายและนอกราย ซึ่งเรียกรวมว่า คติชนบุญบั้งไฟหรือ บุญเดือนหก เมื่อชุมชนใดไม่มีศีลครบ 5 ข้อ และไม่เชื่อกฎธรรมชาติ ฮาดูทั้ง 6 หมุนเวียนไม่เป็นระบบประเพณีบุญบั้งไฟจึงเป็นแหล่งอบายมุข จึงทำลายระบบ “บวร” และทำให้บ้าน-วัด-ส่วนราชการ แยกตัวออกจากกัน อบายมุขทำลายศีล 5 ทั้ง กาย วาจาและใจ (หรือฮาดู 6 ประกอบด้วยดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ) มีผลต่อการดำเนินการสาธารณสุข คนในชุมชนจึงเจ็บป่วยง่ายโรคติดต่อจึงระบาดรุนแรง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

บุญประเพณีเดือนหก แสดงเชิงประจักษ์การเกี่ยวเนื่องของเหตุปัจจัยระหว่าง ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ ฟ้ำ เมฆ หมอก ฝน พืช และจิตวิญญาณ เทคโนโลยีบั้งไฟจึงเป็นจุดเวลาของการเริ่มต้นใช้ชีวิตสอดคล้องกฎธรรมชาติ (นียม 5) นอกจากฮุดนียม พืชนียมและจิตนียมแล้ว กรรมนียมและไตรลักษณ์นียมมีผลต่อการสาธารณสุข ชุมชนที่ประกอบกรรมดีด้วยศีลบริสุทธิ์ในฮีดเดือนหก ฝนฟ้ำอากาศอำนวย ฝนนา เมล็ดข้าว คือ จิตวิญญาณที่เจริญงอกงาม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระอธิการปันแก้ว อินทปณเฑ (วิทโล) ที่กล่าวว่า แม้พระพุทธศาสนาจะมีแนวคิดเรื่องฮุดนียม กฎธรรมชาติอันเป็นความแน่นอนตามธรรมดาที่เกี่ยวข้องกับอุณหภูมิความร้อน ฝน ฟ้ำ และสภาพภูมิอากาศ แต่ก็ไม่ปฏิเสธว่าเทวดาก็เป็นผู้สามารถลดบ้นดาลให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาล พระไตรปิฎกก็ได้กล่าวถึง สาเหตุที่ทำให้

ฝนไม่ตกว่ามีสาเหตุมาจากการที่มนุษย์ไม่ประพฤติอยู่ในธรรม เป็นเหตุปัจจัยส่งผลให้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์โคจรไปไม่สม่ำเสมอ ฮุดและปีก็หมุนเวียนไปไม่สม่ำเสมอเหล่าเทวดา ชัดเคืองใจจึงทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล นอกจากนี้บุญบั้งไฟแทนศาสนเชิงประจักษ์ของพุทธศาสนาว่า นรกสวรรค์/กรรม/ชาตินี้ชาตินี้หน้ามีจริง ไม่ควรประพฤติดศีล 5 หลังฮีดเดือนหก ควรสร้างกระแสค่านิยมให้รวมฮีด ซ้ำฮะ (ฮีดเดือนเจ็ด) มีกลุ่มจิตอาสาชำระล้างวัด สถานที่ราชการและบ้านที่อยู่อาศัย ควรสร้างกระแสค่านิยมให้วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมฮีดคองใช้ตัวชี้วัดหมู่บ้านศีล 5 เพิ่มประสิทธิภาพการปกครอง การสาธารณสุขควรฟื้นฟูอาหารพื้นบ้านบางอย่างเพื่อให้ชุมชนบริโภคเพื่อสุขภาพที่ดี

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คณะกรรมการที่ปรึกษา ผศ.ดร.ทองอินทร์ ไหวดี ผศ.ดร.สิงหา จันทริย์วงศ์ ที่แนะนำตรวจสอบแก้ไขให้ความรู้ ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ รศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์ ผู้ให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางการดำเนินการวิจัย ตรวจสอบแก้ไขบทความ และขอขอบคุณบุคคลผู้เกี่ยวข้องทุกท่านอันมีอาภรณ์นามได้หมด ณ ที่นี้ ซึ่งมีส่วนทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. สุภาณี ชงไชย. ความเชื่อและจักรวาลทัศน์ฟ้ำ-ขวัญ-เมือง มีความสัมพันธ์ต่อภูมิเทคโนโลยีเพื่อสุขภาพของผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์ไทในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง[วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต]. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2555.
2. มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

3. สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ฐานข้อมูล
ฮีต 12 คอง 14.[อินเทอร์เน็ต]. ขอนแก่น:
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2559
[เข้าถึงเมื่อ 16 เมษายน 2564]. เข้าถึงได้จาก
https://cac.kku.ac.th/heet12_kong14/main_heet12.html.
4. รัชชัย ชัยนันทน์. “วัฒนธรรมความเชื่อที่มีต่อประเพณี
บั้งไฟของคนอีสาน.” วารสารปรัชญาปริทรรศน์.
23(2): 89-99; กรกฎาคม-ธันวาคม, 2561.
5. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธ
ศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34.
กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. ฟรินติ้งแมสโปรดักส์, 2559.
6. อัจฉรา ภาณุรัตน์. ภูมิปัญญาและชาติพันธุ์วรรณนา.
สุรินทร์: รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ท, 2556.
7. มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.
พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล:พระสุตตันตปิฎก อัง
คุตตรนิกาย เอกนิบาต-ทุกนิบาต ภาค 1 เล่ม 2.
กรุงเทพฯ: มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรม
ราชูปถัมภ์, 2552.
8. Clifford, G. The Interpretation of Cultures.
New York: Basic book, 1973.